

Рисунок 3. Динаміка руху грошових коштів за 2011 і 2013 роки*

* Джерело: складено автором на основі [4].

Як бачимо, планується значне зростання грошових коштів на підприємстві у майбутньому періоді, але воно буде менше ніж прогнозовано нами, оскільки не були враховані деякі фактори як внутрішнього та і зовнішнього впливу, які здебільшого пов'язані з витратами, у зв'язку із їхньою непередбачуваністю.

Загалом таких стало можливо добитися завдяки зміні деяких кадрів, вчасності осіб відповідальних за укладення договорів та невеликої зміни кадрової політики (зменшення витрат на соціальні заходи та розробка нематеріальних заохочень).

Стосовно грошових надходжень (витрат) у результаті фінансової діяльності підприємства, то останніми роками, а саме із 2009 року, у власному капіталі не відбувалось істотних змін, припинилися виплати дивідендів, що сплачувалися грошовими коштами.

Висновки

Отже, враховуючи вище викладене, підприємству в майбутньому пропонується такі варіанти для відновлення фінансової стабільності та ефективної фінансово-економічної діяльності:

- збільшити власний капітал шляхом зменшення суми нерозподіленого збитку;
 - частково погасити отримані довгострокові позики;
 - відновити виплату дивідендів, що сплачується грошовими коштами;
 - викупити акцій підприємства, що були випущені раніше.
- Запропоновані шляхи дадуть змогу досліджуваному підприємству отримати фінансову незалежність, відновити конкурентоздатність на ринку.

Список використаних джерел

1. Ігоніна К.А. Теоретичні аспекти планування грошових потоків підприємств / К.А. Ігоніна // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 5(35). – С. 17–21.
2. Череп А.В. Інвестознавство / Навчальний посібник / К.: Кондор, 2006. – 398 с.
3. Бланк І.А. Управление денежными потоками / Науч. пособие / И.А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Ника-Центр, Эльга. – 2007. – 752 с.
4. Річна фінансова звітність ПАТ ЕМЗ «Металіст» за 2009–2011 рр. <http://www.smida.gov.ua/>

УДК 336.71

О.В. ЛИСЕНОК,
к.е.н., доцент, Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі

Стратегічний підхід до управління фінансами банку

У статті розглядається сутність стратегії, дається визначення стратегії управління фінансами банку. Досліджується стратегічне управління фінансами банку і, як наслідок, стратегічне та тактичне фінансове планування. За результатами дослідження пропонується формування загальної стратегії збалансованого управління фінансами.

Ключові слова: стратегія, управління фінансами банку, стратегічне і тактичне фінансове планування.

В статье рассматривается суть стратегии, дается определение стратегии управления финансами банка. Исследуется стратегическое управление финансами банка и, как следствие, стратегическое и тактическое

финансовое планирование. По результатам исследования предлагается формирование общей стратегии сбалансированного управления финансами.

Ключевые слова: стратегия, управление финансами банка, стратегическое и тактическое финансовое планирование.

The paper considers the essence of strategy, defines the strategy for managing the finances of the bank. We study the strategic financial management of the bank and as a result, strategic and tactical financial planning. The study proposed the formation of an overall strategy of balanced financial management.

Keywords: strategy, financial management of the bank, strategic and tactical financial planning.

Постановка проблеми. В банківській системі особлива увага приділялася створенню цивілізованих умов ведення банківського бізнесу та розширенню спектра здійснюваних банками операцій. Реалії сучасності вимагають перенесення акцентів на стратегічне управління фінансами у діяльності банків. Слід відмітити, що основними результатами стратегічного управління фінансами є зростання доходів банку, зменшення витрат та зниження ризиків. Зрозуміло, що одночасне досягнення цих цілей на практиці майже неможливе, але ці цілі є стратегічними напрямками підвищення ефективності діяльності банку. Відтак банк має обрати пріоритетні операції та види діяльності, які б спрямовували його розвиток з урахуванням означених цілей.

Як показує теорія та практика, для ефективного управління фінансами окремого банку необхідною передумовою є формування чіткої та реалістичної фінансової стратегії. Сьогодні вже не треба доказів того, що за сучасних економічних умов жоден комерційний банк не зможе успішно функціонувати без розроблення концептуальних засад свого розвитку, які формуються у вигляді фінансової стратегії.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Стратегічній діяльності та стратегічному управлінню в економічній літературі приділяється значна увага, зокрема найвідомішими вітчизняними та зарубіжними авторами є С.М. Козьменко, З.Е. Шершньова, О.М. Скібіцький, О.І. Штейн, А. Борисов, М.Х. Мескон, Ф. Хедоури, А.А. Томпсон, Е.І. Велесько, І. Ансофф, П.С. Роуз. Однак вивченню особливостей формування саме фінансової стратегії банку та методам її практичної реалізації в умовах вітчизняного банківського ринку приділяється уваги значно менше.

Мета статті. Розроблення стратегічного підходу до управління фінансами банку перетворюється на особливо важливу проблему за нестабільної української економіки. З цього приводу слід відмітити, що в сучасному світі важко знайти економічні системи та фінансові ринки, які розвиваються автономно і не зазнають впливу глобальних чинників, тому стратегічне управління фінансами перетворюється на важливу складову успішної діяльності будь-якого комерційного банку.

Виклад основного матеріалу. Найважливішим елементом стратегічного підходу до управління фінансами банку є стратегія. У науковій літературі пропонуються різні трактування сутності та змісту стратегії. Зокрема, стратегію визначають:

- як план діяльності організації, спрямований на досягнення поставлених цілей [1, с. 11];
- як перелік правил, якими керується організація, приймаючи рішення [2, с. 7];
- як процес визначення основних довгострокових цілей та прийняття курсу дій [3, с. 117];
- як модель довгострокових дій, необхідних банку для досягнення цілей, зважаючи на обмеженість ресурсів [4, с. 249];
- як вчення про найефективнішу діяльність банку [5, с. 26];
- як набір дій та рішень, які ведуть до розробки стратегій, необхідних для досягнення цілей організації [6, с. 75];
- як розроблення перспективних планів та контроль за їхнім виконанням [7, с. 341];
- як систему заходів, спрямовану на захист і на зміцнення стратегічної позиції банку на фінансовому ринку [8, с. 67].

Таким чином, проаналізувавши означені вище поняття стратегії, вважаємо, що стратегія управління фінансами банку – це цілий комплекс заходів, спрямованих на формулювання стратегічної мети діяльності банку, з якої починається процес розроблення стратегічного фінансового плану, спрямованого на фінансове зростання банку та укріплення його позицій на фінансових ринках.

Слід відмітити, що історія виникнення стратегічного управління свідчить, що саме динаміка змін зовнішнього середовища сприяла розвитку цього напрямку досліджень у 60–80 роках ХХ ст. Якщо проаналізувати чинники, які змусили керівництво фінансових компаній звернутися до стратегічного управління, ними є:

- зростання капіталу;
- розвиток науково-технічного прогресу;
- зростання конкуренції на зовнішніх і внутрішніх ринках;
- розвиток методології та інструментарію стратегічного планування [9; 10].

Таким чином, більшість фінансових компаній залежали саме від динаміки змін у зовнішньому, в основному фінансовому, середовищі.

Для банківських установ важливим чинником стало виникнення та бурхливий розвиток міжнародних фінансових ринків. На запровадження стратегічного управління в банківську сферу суттєвий вплив справили й такі процеси:

- співробітництво банків на міжнародному рівні, що сприяло зростанню конкуренції;
- активізація діяльності небанківських фінансових установ, які почали виконувати деякі банківські операції;
- розвиток та поява в банківській системі комп'ютерної техніки;
- розширення обсягу пропонованих банками продуктів та послуг, що було пов'язано з необхідністю диверсифікувати банківську діяльність [11].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зауважимо, що стратегічне управління фінансами банку базується на певних принципах та процедурах, що є спільними для будь-якої керованої системи незалежно від сфери її функціонування. Загальні теоретичні засади стратегічного управління не потребують адаптації до специфіки банківської діяльності і їх ґрунтовно описано в економічній літературі [1–3; 9, 10]. А конкретні методичні прийоми, спрямовані на формулювання та реалізацію саме фінансових стратегій, навпаки, мають розроблятися з урахуванням особливостей функціонування комерційного банку та його зовнішнього фінансового середовища. Враховуючи, що визначальний вплив на діяльність комерційних банків справляє стан фінансових ринків, методи та інструменти формування фінансової стратегії мають бути відповідними. Тому для українських банків на сучасному етапі їхнього розвитку актуальним є формування стратегії управління фінансами.

Фінансова стратегія розробляється і реалізується для всієї банківської установи на тривалий період і стосується концептуальних, життєво важливих для банку напрямів діяльності. Розроблення фінансової стратегії починається з визначення системи стратегічних цілей банку, пріоритетними серед яких є зростання ринкової вартості банківської установи та зниження її ризикованості (рис. 1).

Слід відмітити, що вже тривалий час зарубіжні та вітчизняні науковці [11–15] констатують той факт, що існує лише

дві загальні стратегії управління фінансами банку. Першу спрямовано на максимізацію прибутків, не виключаючи при цьому можливості зазнати збитків, друга має на меті мінімізацію ризиків за умови стабілізації прибутків. Таким чином, банки постійно балансують між прибутковістю і ризиком, вибираючи одну з цих альтернативних стратегій.

У даному дослідженні спробуємо заперечити факт існування лише двох стратегій управління фінансами банку і запропонуємо третю загальну стратегію – збалансованого управління фінансами (рис. 2).

Як видно на рис. 2, у першій стратегії прибуток (Π) прямує до максимального значення, але рівень ризику (P) не повинен перевищувати встановлене банком граничне значення (P'). Ця фінансова стратегія максимізації прибутку передбачає, що менеджери банку свідомо йдуть на збільшення ризику заради отримання високих прибутків, але можуть зазнати і значних збитків, в разі неправильної реалізації даної стратегії. Стратегічне завдання управління фінансами в цій стратегії – не допустити ситуацію, коли ризик із контрольованого рівня переросте в неконтрольований і загрожуватиме діяльності банку та може призвести до його банкрутства.

У другій стратегії мінімізації ризику головним напрямом є зниження ризиків (P) за умови отримання прибутків (Π) не нижче встановленого значення (Π'). Цю стратегію треба обирати тоді, коли рівень прибутків банку задовольняє акці-

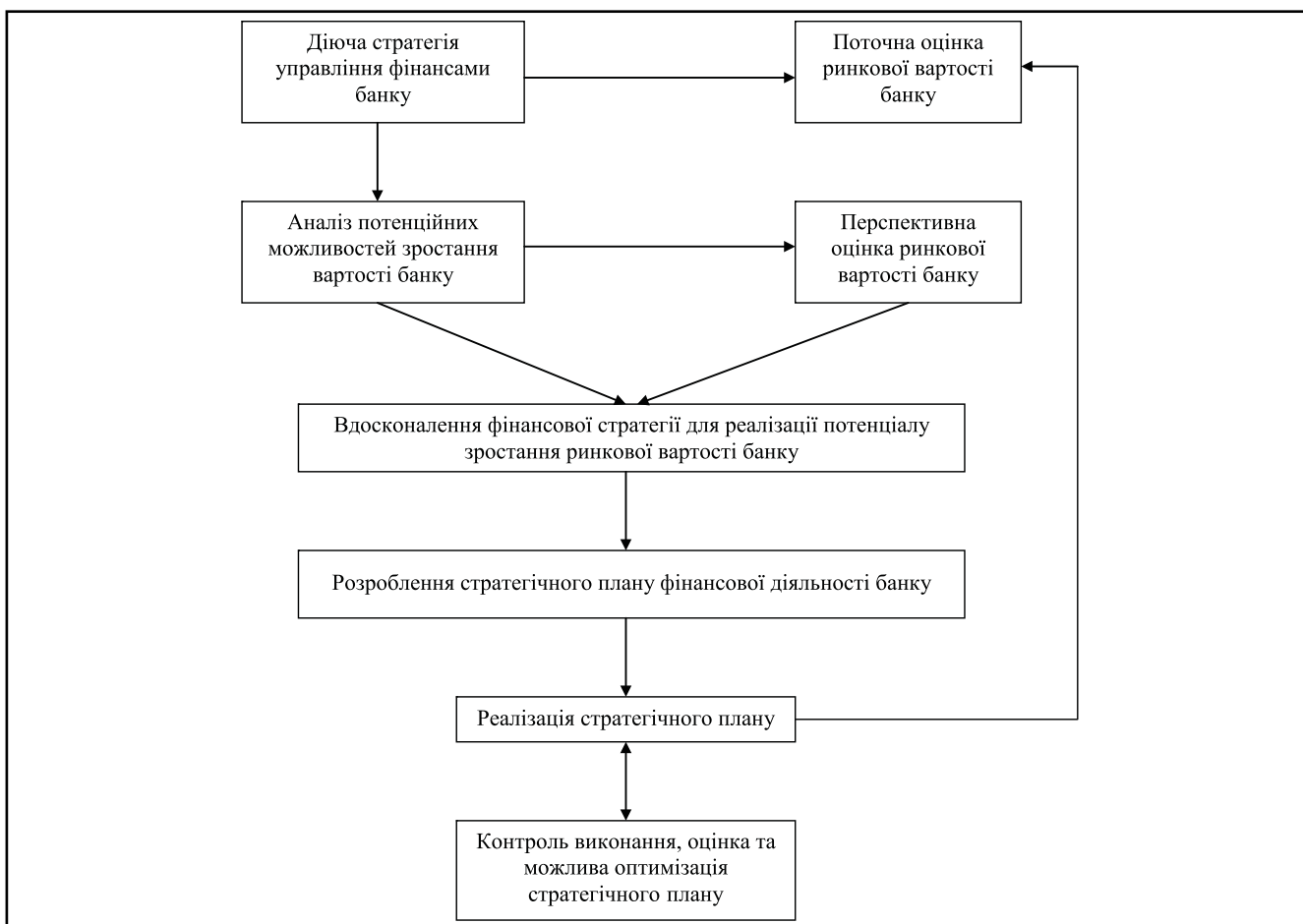

Рисунок 1. Процес стратегічного управління фінансами банку

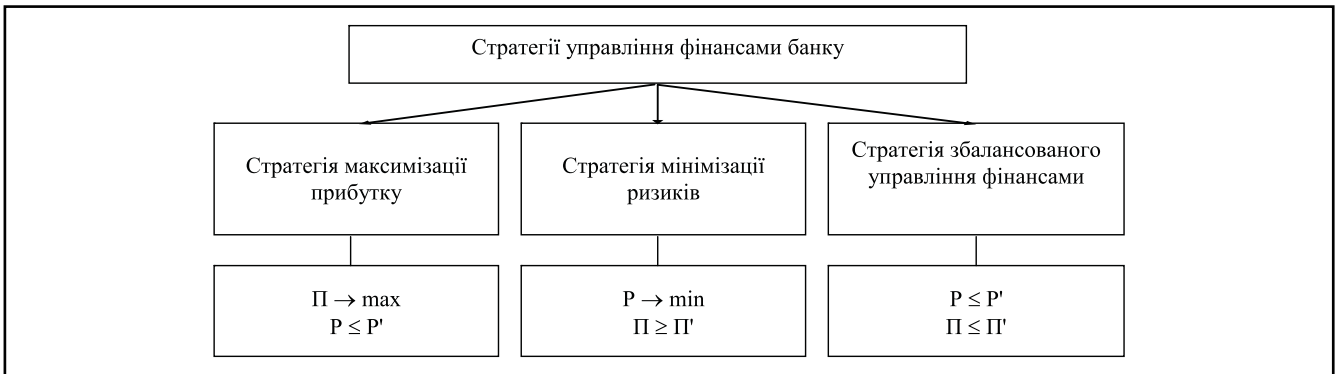

Рисунок 2. Загальні стратегії управління фінансами банку

онерів та вище керівництво, а стратегічною метою є стабілізація прибутків.

У третій стратегії збалансованого управління фінансами, яка є результатом поєднання перших двох загальних фінансових стратегій, вважаємо, що стратегічною ціллю є недопущення ситуації, коли рівень ризиків (P) перевищуватиме їх граничне значення (P'), але одночасно і рівень прибутків (Π) не може перевищувати максимального значення (Π'), встановленого для конкретного банку. Тобто, рівень прийнятих банком ризиків повинен пропорційно відповідати отриманому банком прибутку. За такої ідеальної збалансованості, вважаємо, ринкова вартість банку буде зростати.

Отже, завдання банківського менеджменту полягає в тому, щоб забезпечити ефективну реалізацію обраної банком стратегії управління фінансами. Проте, вважаємо, найдосконалішою є стратегія збалансованого управління фінансами.

Зауважимо, що загальна фінансова стратегія банку деталізується через низку конкретних стратегій, спрямованих на розроблення стратегічних рішень у визначеному сегменті фінансової діяльності банку. До конкретних фінансових стратегій належать такі, як нарощування капіталу банку; розширення депозитної бази; кредитування; інвестування; стратегії розвитку інших фінансових операцій банку. Проте конкретні фінансові стратегії банку нерівнозначні і мають, як правило, ієрархічну підпорядкованість.

Слід також відзначити, що на реалізацію загальної стратегії управління фінансами банку спрямовано низку функціональних стратегій, до яких належать організаційна, маркетингова, технологічна, обліково-аналітична, кадрова тощо, а також низку стратегій забезпечення: матеріально-технічного, розвитку загального управління, підвищення якості послуг та інші, але більшість із них у банківській діяльності має другорядне значення, оскільки для банківських установ пріоритетною є загальна стратегія управління фінансами, з огляду на яку визначається спрямування інших функціональних стратегій.

Отже, стратегічне управління фінансами комерційного банку можна трактувати як комплекс взаємозв'язаних у часі та просторі управлінських процесів і функцій, які забезпечують реалізацію місії й стратегічних цілей діяльності банку, впливаючи на його фінансову структуру та фінансові потоки.

Загальна схема процесу визначення стратегії управління фінансами банку дає уявлення про етапи, зміст і логічну послідовність управлінських дій (рис. 3).

Як вже зазначалося вище, стратегічне управління фінансами обов'язково пов'язане з процесом складання стратегічного фінансового плану діяльності банку [16], завдяки якому отримують описову модель об'єкта управління та зовнішнього середовища, в якому він функціонує. Але для формування чіткої і реалістичної фінансової стратегії банку описової моделі замало, адже у сфері фінансів слід спиратися на конкретні числові значення фінансових показників, зокрема таких, як прибутковість та ризик, порівнюючи їх з аналогічними показниками діяльності інших банків, із середніми значеннями по банківській системі в цілому чи по групі банків, що сприяє формуванню адекватної самооцінки та стратегічних орієнтирів фінансової діяльності банківської установи. Результати такого порівняння дають можливість отримати відповіді на основні запитання стратегічного управління фінансами: позиція банку сьогодні і на майбутнє. Зауважимо, що в такому разі відповіді формуються в конкретних числових значеннях фінансових показників [17, 18].

Оцінка взаємовпливу фінансових показників, слугує базою для прогнозування та визначення стратегічних альтернатив управління фінансовими потоками банку. Прогнози динаміки ринкових параметрів будують, як правило, за кількома сценаріями: базовим, песимістичним та оптимістичним. На наступному етапі з множини стратегічних альтернатив (рис. 3) вибирають таку фінансову стратегію, яка відповідає місії та цілям банку, і розробляють фінансовий план реалізації обраної стратегії.

Таким чином, на основі вищевикладеного можемо стверджувати, що однією з важливих складових стратегічного управління фінансами є планування, яке дає змогу здійснити формальний опис об'єкта управління, виявити його особливості й тенденції розвитку у взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, а також створити інформаційну базу для прогнозування та обґрунтованого вибору оптимальної фінансової стратегії з набору альтернатив. Важливою рисою стратегічного фінансового планування є орієнтація на перспективу.

Слід відмітити, що зростання ролі стратегічного фінансового планування обумовлене постійним підвищенням рівня

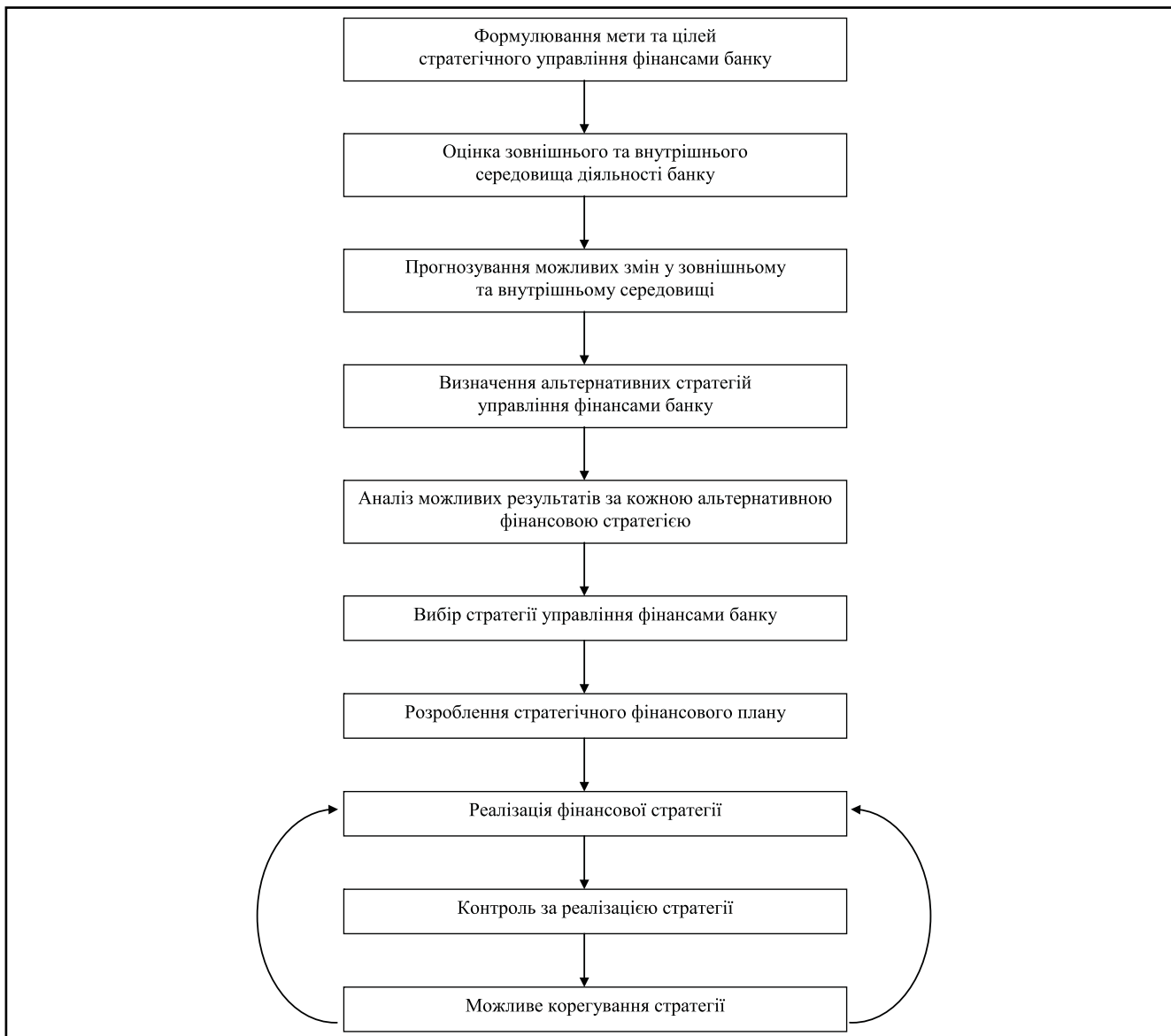

Рисунок 3. Процес визначення стратегії управління фінансами банку

конкуренції та невизначеності зовнішнього фінансового середовища функціонування банку. Загалом будь-яке планування дозволяє зменшити негативний вплив економічної та політичної ситуації на результати діяльності банку, передбачити можливі сценарії його розвитку, а відтак знизити рівень банківських ризиків та визначити напрями досягнення цільового рівня діяльності банку.

Зауважимо, що планування має два основних режими стратегічне, спрямоване на визначення цільового рівня діяльності та заходів його досягнення, та тактичне, покликане визначити діяльність банку у конкретному періоді, виходячи із існуючої структури та наявного потенціалу [19, с. 21].

Стратегічне планування діяльності банку виступає окремим напрямом, теоретичними засадами якого є глобальна концепція розвитку банку, тобто визначення пріоритетів та загальних цілей його діяльності. На сучасному етапі розвитку економічних відносин стратегічне фінансове планування розглядається як важлива складова ефективного управлін-

ня банком. Стратегічний фінансовий план визначає основні напрями розвитку та позиціонування банку на фінансовому ринку, тобто визначає продуктовий ряд, цільову аудиторію та місце серед інших банків.

Таким чином, стратегічне фінансове планування можна визначити як процес встановлення довгострокових фінансових цілей діяльності банку та розробку заходів щодо їхнього впровадження. Сутність стратегічного фінансового планування полягає у створенні умов для ефективної адаптації банку до зовнішніх та внутрішніх змін відповідного фінансового середовища.

Слід відзначити, що стратегічне фінансове планування не гарантує успіх банку, але значно зменшує ризик прийняття керівництвом невірних фінансових рішень, спричинених недостовірністю інформації про реальний зовнішній та внутрішній стан фінансового середовища [19]. Результатом стратегічного фінансового планування повинна стати розробка стратегічного фінансового плану як документу, в яко-

му визначено конкретні заходи та шляхи реалізації фінансової стратегії розвитку банку.

Стратегічний фінансовий план діяльності банку має включати такі елементи

- постановка завдання;
- опис цілей та термінів їх виконання;
- аналіз фінансового ринку;
- оцінка зовнішніх факторів, що впливають на фінансову стратегію діяльності банку;
- оцінка впливу ризиків на фінансову діяльність банку;
- стратегія розвитку банківських портфелів;
- оцінка фінансових результатів у разі виконання плану [1, с. 37].

Отже, проведене дослідження сутності, спрямування та завдань стратегічного планування в банку дає підстави зробити висновок, що основною метою стратегічного фінансового планування є пошук шляхів підвищення прибутковості та досягнення цільового рівня діяльності банку.

Зауважимо, що на досягнення стратегічних цілей діяльності банку, визначених у процесі стратегічного фінансового планування, та вирішення конкретних поточних завдань спрямовано тактичне фінансове планування, мета якого полягає у забезпеченні банку ресурсами для здійснення активних операцій, погодженні у часі грошових потоків та забезпеченні вчасної сплати податків і дивідендів. У межах тактичного фінансового планування доцільно розробляти один прогнозний баланс або їх систему, які дадуть уявлення про перспективу фінансового розвитку банку та кінцеві результати його діяльності. Тактичне фінансове планування спрямовується на перетворення цілей та завдань банку в конкретні значення фінансових показників через реалізацію комплексу відповідних заходів.

Продуктами тактичного фінансового планування є:

- складання прогнозу фінансових результатів;
- побудова прогнозного балансу;
- розроблення плану банківських операцій;
- розроблення бюджету банку та бюджетів структурних підрозділів;
- складання плану організаційних заходів та визначення відповідальних за їх виконання [20–22].

Таким чином, тактичне фінансове планування є одним із найважливіших елементів системи стратегічного управління фінансами банку. Відтак формування конкурентоспроможного та реалістичного тактичного фінансового плану слід розглядати як одне із завдань стратегічного управління фінансами банку.

Висновки

Дослідження особливостей процесу стратегічного управління фінансами банку дозволяє зробити висновок про суттєву роль тактичного фінансового планування. Ідеться про те, що ключові процедури стратегічного управління фінансами базуються на результатах тактичного фінансового

планування, яке служить базою для прогнозування і визначення стратегічних альтернатив управління фінансовими потоками банку, а за результатами порівняльного аналізу з множини стратегічних альтернатив вибирають таку загальну фінансову стратегію, яка відповідає місії та цілям банку.

Отже, запровадження та постійне якісне вдосконалення системи стратегічного і тактичного фінансового планування у банку допоможе знизити ризики непередбачених втрат та узгодити прийняття управлінських фінансових рішень на всіх організаційно-функціональних рівнях банківської установи.

Список використаних джерел

1. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии учебник для вузов / А.А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд / [Пер. с англ. под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой]. – М. Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576 с.
2. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М. Экономика, 1989. – 519 с.
3. Шершньова З.Є. Стратегічне управління навч. посібник / З.Є. Шершньова, С.В. Оборська – К. КНЕУ, 1999. – 384 с.
4. Владимірова Л.П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка учебное пособие / Л.П. Владимірова. – М. Издательский Дом «Данилов и К», 2000 – 308 с.
5. Банковское дело / Под ред. О.И. Лаврушина. – М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. – 428 с.
6. Основы менеджмента учебное пособие / [А.Ф. Андреев, Н.В. Гришина, С.Г. Лопатина и др.]; под общ. ред. С.Г. Лопатиной. – М. Юрайт, 1999. – 295 с.
7. Кочетков В.М. Забезпечення фінансової стійкості як умова ефективного банківського менеджменту / В.М. Кочетков // Проблеми формування ринкової економіки науковий збірник – Вип. 9. – К. КНЕУ, 2001. – С. 340–351.
8. Лесів Йосиф. Методи менеджменту в умовах ринкової економіки навч. посіб. / Й. Лесів. – К. Логос, 1998. – 188 с.
9. Скібіцький О.М. Стратегічний менеджмент: навчальний посібник / О.М. Скібіцький. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
10. Drury C. Management and Cost Accounting. Fourth edition / C. Drury. – London: International Thomson Business Press, 1996. – 928 p.
11. Роуз П.С. Банковский менеджмент / П.С. Роуз. – [пер. с англ.] – М.: Дело ЛТД, 1995. – 768 с.
12. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. – [2-ге вид., доп. і перероб.] / Л.О. Примостка. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
13. Кириченко О.А. Банківський менеджмент: підручник / О.А. Кириченко, В.І. Міщенко. – К.: Вид-во «Знання», 2005. – 831 с.
14. Сало І.В. Фінансовий менеджмент банку: навч. посіб. / І.В. Сало, О.А. Криклій. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с.
15. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках / Дж. Синки. – [пер. с англ.] – М.: Catallaxy, 1994. – 820 с.
16. Дудченко В.Ю. Організаційно-методологічне забезпечення стратегічного планування в комерційному банку / В.Ю. Дудченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. – Вип. 28. – С. 46–53.

17. Шпиг Ф.І. Забезпечення виконання фінансової стратегії банку за допомогою системи збалансованих показників ефективності / Ф.І. Шпиг // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – №1. – С. 86–94.

18. Лисянська О.О. Методи аналізу та їх використання при плануванні фінансових результатів діяльності банку / О.О. Лисянська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2011. – Вип. 31. – С. 171–176.

19. Бор М.З. Менеджмент банків: організація, стратегія, планування / М.З. Бор, В.В. Пятенко. – М. ІКЦ «ДИС», 1997. – 288 с.

20. Владиславлев Д.Н. Формирование стратегии банка / Д.Н. Владиславлев // Банковский менеджмент. – 2006. – №7. – С. 13–18.

21. Штейн О. І. Стратегія комерційного банку на ринку банківських послуг / О. І. Штейн // Економіст. – 2006. – №1. – С. 44–48.

22. Егоров Ю.Н. Планирование на предприятии / Ю.Н. Егоров, С.А. Варакута. – М. ИНФРА-М, 2001. – 176 с.

УДК 631.147:631.95

Н.А. КЛИМЕНКО,

к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Системне бачення еколого-економічної взаємодії факторів сучасного землекористування в агросфері

Досліджено процеси використання земель сільськогосподарського призначення в сучасних умовах, принципи і закономірності екологобезпечного використання й охорони земель, здійснена економічна та екологічна оцінка екологобезпечної системи землеробства.

Ключові слова: екологізація, біологізація, система землеробства, землекористування, екологічно чиста продукція, родючість ґрунту, моделювання розміщення посівів, оптимізація ґрунтового живлення.

Изложены концептуальные позиции системного взаимодействия эколого-экономических факторов при оптимизации современной системы землепользования. Исследованы процессы использования сельскохозяйственных угодий в современных условиях, принципы и закономерности экологически безопасного использования и охраны земли, выполнена экономическая и экологическая оценка системы земледелия.

Ключевые слова: экологизация, биологизация, система земледелия, землепользование, экологически чистая продукция, плодородие почвы, моделирование размещения посевов, оптимизация почвенного питания.

Conceptual provisions of systemic interaction of ecological and economic factors in the optimization of modern system of land use are specified. The processes of agricultural land use under current conditions, principles and regularities of environmentally sound use and protection of lands are investigated; economic and environmental assessment of ecologically safe farming system is made.

Keywords: ecologization, biologization, farming system, land use, environmentally friendly products, soil fertility, crop allocation modelling.

Постановка проблеми. Сучасне землекористування в сільському господарстві слід розглядати з позицій систем-

ного забезпечення еколого-економічних вимог. В економіці України земельні ресурси відіграють провідну роль, оскільки вони є базою для виробництва продовольства та сировини для промисловості. Перехід до господарювання на засадах ринкової економіки, запровадження приватної власності на землю, створення різноманітних форм господарювання зумовили підвищений інтерес як до самої землі, так і щодо підходів раціонального використання та способів її обробітку.

Особливої актуальності набуває проблема екологобезпечного використання земель останніми роками, оскільки нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення в Україні призвело до зниження родючості ґрунтів, поширення ерозійних процесів, збільшення площ забруднених і деградованих земель. Це потребує розробки, обґрунтування і впровадження заходів щодо забезпечення ефективного і екологічно безпечного їх використання.

Однією з невід'ємних та об'єктивних властивостей ґрунту, що обумовлюють його виключну корисність та незамінність для життєдіяльності людини є його родючість. Питання збереження родючості ґрунту, підвищення врожаїв, інтенсифікація чи екологізація землеробства, пошук та запровадження економіко-математичних методів для дослідження факторів землекористування завжди цікавили науку, оскільки вирішення їх дозволяє забезпечити еколого-економічну взаємодію в рільництві та й, зрештою, підвищити життєвий рівень, покращити добробут людей. Тому ця проблема не втрачає актуальності і в наші дні: економічна криза віддзеркалюється передусім на кількості та якості вироблюваної продукції в сільському господарстві, скороченні її асортименту, погіршенні якості.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Актуальність теми приваблює до неї увагу дослідників різних галузей науки: як вчених-ґрунтознавців, що вивчають стан ґрунтів та властивості рослин, так і спеціалістів в області приклад-